

ONDER HUMANISTEN

Een campusroman van Joris Tulkens over Erasmus en de Leuvense theologen

Dat de reformatie vijfhonderd jaar geleden begon met de uithaal van Maarten Luther naar de katholieke aflatenhandel is bekend. Maar wie heeft ooit gehoord van de humanistische kamergeleerde Hiëronymus (Jeroen) van Busleyden, die toen zijn laatste adem uitblies en per testament zijn vermogen naliet aan Erasmus om het Collegium Trilingue (drietalencollege)¹ in Leuven op te richten?

Busleyden was een van die puissant rijke raadsmanen van Keizer Karel die in zijn riante stadspalazzo in Mechelen aan het begin van de zestiende eeuw converseerde met het humanistische kruim van die dagen. Thomas Morus en Desiderius Erasmus – die eveneens als adviseurs bij de jonge Karel en diens tante Margaretha van Oostenrijk langsliepen in Mechelen – kwamen geregeld bij hem over de vloer. Toen Busleyden in 1517 in Bordeaux overleed, doneerde hij zijn nalatenschap aan zijn vriend Erasmus. Die moest, in de beste humanistische geest, een nieuw universitair college oprichten om daar in de Griekse, Latijnse én Hebreeuwse oertalen de klassiekers te bestuderen – en natuurlijk ook de Bijbel. Het Drietalencollege kwam er in 1518 effectief, maar niet zonder slag of stoot, zoals Joris Tulkens in zijn historische campusroman *Wentelsteen* op zeer onderhoudende wijze vertelt.

Tulkens (Diest, 1944) is een laatbloeiër. Hij werd als veertigjarige ontdekt door Herman de Coninck, die hem in het toenmalige *Nieuw Wereldtijdschrift* lanceerde met het korte verhaal 'De macht van het getal', en zo heette ook de verhalenbundel uit 1988 die als Tulkens' debuut geldt. De magisch-realistische toon van zijn verhalen verrijnde Tulkens in de loop der jaren tot hij zich begon te verdiepen in het leven van zijn stadsgenoot Nicolaes Cleynaerts (1493/95-1542), een minder bekende humanist die ooit aan het Drietalencollege studeerde en later de ambitie had om het Arabisch als vierde taal aan het curriculum toe te voegen.

Met *Christenbond tussen moslims* (2006), een historische roman over Cleynaerts' bizarre bedevaart naar Fez in Marokko om er de Koran met de Bijbel te verzoenen, brak Tulkens definitief door. Hij had zijn niche gevonden: de grote West-Europese humanisten in de eerste helft van de zestiende eeuw. *De schaduw van*

Erasmus (ook uit 2006) toont de kleine kantjes van de grote meester terwijl hij aan nierfalen lijdt. Maar Tulkens is niet zomaar een *human(istic) interest*-verteller die bij voorkeur de onderkant van de vip in kwestie toont. Hij koppelt zijn neus voor petite histoire aan zijn intellectuele kennis van de grote humanistische geschiedenis. Wanneer hij het bijvoorbeeld over de inheligheid van Erasmus heeft, krijgt de lezer terloops een blik achter de schermen van de toenmalige boekenindustrie. De schrijver was toen vaak, zoals vandaag, een gewiekste verkoper. Erasmus liet soms tot zeven verschillende versies van hetzelfde boek maken met telkens een andere gedrukte inleiding voor een kapitaalkrachtige hoogwaardigheidsbekleder. Zo kreeg de adellijke begunstigde de indruk dat hij en hij alleen de unieke opdrachtgever was, en beloofde hij Erasmus met gulle giften die tot het tienvoudige van de drukkosten opbrachten.

Later kwamen ook onder anderen Thomas Morus en Andreas Vesalius aan bod in historische vertellingen. Nu keert Tulkens terug naar zijn oude Erasmus-aanse liefde met *Wentelsteen*, een heuse humanistische campusroman over het incidentrijke begin van het Drietalencollege aan de Leuvense Vismarkt: "De naam 'Wentelsteen' staat voor wat deze school beoogt: een omwenteling tweewegbrengen in de geschiedenis van de mensheid."

Tulkens laat het verhaal vertellen door Rutger Rescius, een proeflezer bij de Leuvense drukker Dirk Martens die op zoek is naar een academische baan. Hij zou uiteindelijk het onderwijs in het Grieks aan het Drietalencollege voor zijn rekening nemen. Rescius, bevriend met de jonge Cleynaerts die er Hebreeuws kwam studeren voordat hij de Arabische toer op ging, geeft een prima inkijk in het toenmalige reilen en zeilen van de intellectuele West-Europese elite in het algemeen en de Leuvense academische slangenuil in het bijzonder. Wanneer Erasmus met het geld van de overleden Busleyden daadwerkelijk het college opzet, zijn de concurrerende Leuvense universitaire autoriteiten *not amused*. Zij willen dat Erasmus zijn onderneming onder hun toezicht plaatst, want ook zij geven academisch onderwijs in het Grieks en Latijn – maar

duis niet in het Hebreeuws. Erasmus – die bekend stond om zijn diplomatieke evenwichtskunsten (Luther noemde hem niet voor niets “de paling”) – laat de gratis lessen plaatsvinden op tijdstippen dat de studenten geen college kunnen lopen aan de officiële universiteit. Toch is het succes van Erasmus’ alternatieve college een doorn in het oog van het Leuvense establishment.

In geuren en kleuren vertelt Rescius/Tulkens hoe er vanuit de Leuvense theologiefaculteit een beschadigingsoperatie aan het adres van Erasmus wordt opgezet, waarbij alles en iedereen wordt gemobiliseerd. Erasmus haalt het onderste uit de kan om te bewijzen dat hij niet aan de kant van Luther staat: “Luther kwaakt Latijn als een kikker, heeft het karakter van een olifant en van mijn *philosophia Christi* heeft hij nog nooit gehoord.” Hij bewijst dat hij met zijn Griekse kritische editie van het Nieuwe Testament – ter correctie van de toen orthodoxe Latijnse Bijbelvertaling van de kerkvader Hiëronymus – alleen maar de waarheid wil dienen. Een brief van paus Leo X pleit Erasmus vrij, maar dan brengen de Leuvense kwaadsprekers *fake news* in omloop. “Vergeet niet dat sensationele geruchten altijd interessanter zijn om door te vertellen dan de waarheid”, luidt het. Erasmus zou mecenas Busleijden vergiftigd hebben om zo diens nalatenschap in zijn bezit te krijgen.

Wanneer Erasmus zich in een brief laat ontvallen dat ook katholieke prelaten, zoals de Luikse prins-bisschop, Luther niet slechtgezind zijn, lijkt Erasmus aan het kortste eind te trekken. Per spoedkoerier gaat een nieuwe versie van de brief – zonder de gewraakte passage – naar zijn Zwitserse drukker Frobenius in Bazel om de kwalijke zinsnede in Erasmus’ brieven-correspondentie alsnog te schrappen. Komt de koerier op tijd? Ondertussen wordt Rescius door de academische politie gevangengenomen en lezen we hoe Keizer Karel op de Leuvense Oude Markt welwillend getuige is van de eerste openbare boekverbranding van protestants, Lutheraans werk in de Lage Landen.

Na veel bemiddeling en soebatten langs beide kanten wint Erasmus uiteindelijk het pleit en kan het college met gedoogsteun van de Leuvense universi-

teit voluit aan de slag gaan. Maar Erasmus houdt het dan in Leuven voor bekeken. Hij keert terug naar Bazel, waar hij in 1536 op 66-jarige leeftijd zal sterven. In een van zijn laatste brieven schreef hij nog: “Ach, dat college.”

Tulkens schreef met *Wentelsteen* een uiterst vermakelijke roman die een levendige inkijk geeft in de intellectuele en academische mores van de humanistische tijd, die zo bekeken allesbehalve humanistisch was. Kuiperijen en intriges – ook van de allerbesten, zoals Erasmus – waren schering en inslag om het pleit te kunnen winnen. En dat vernieuwers als Erasmus, hoe voorzichtig ook, het niet gemakkelijk hadden, is blijkbaar van alle tijden.

Willem Frederik Hermans maakte ooit furore met *Onder professoren*, zijn afrekening met het Groningse academische milieu waar hij – aldus Hermans – weg werd gekeken en gesaboteerd. In de Engelstalige letteren schreven ook David Lodge en Tom Sharpe knappe satirische campusromans. Wie echt wil weten hoe in lang vervlogen tijden de schranderste geesten elkaars bloed konden drinken, kan nu terecht bij deze intrigerende campusroman van Joris Tulkens. En o ja, Erasmus kon er hartelijk mee lachen dat hij om zijn “groot gladjanusgehalte” werd geprezen, maar bleef toch *unvervroren* op zoek gaan naar de originele, niets en niemand ontziende oerteksten. Terug naar de bron, zoals dat heette, want dan pas kan er met vrucht gedebatteerd worden. Zo bekeken was Erasmus niet alleen de leidende intellectueel van zijn tijd, maar eveneens een onderzoeksjournalist *avant la lettre*.

FRANK HELLEMANS

JORIS TULKENS, *Wentelsteen. Erasmus en de moeizame geboorte van het Collegium Trilingue*, Davidsfonds, Leuven, 2017, 320 p.

NOOT

1. LUC DEVOLDERE, ‘500 Years Old. The Collegium Trilingue in Leuven’, *The Low Countries*, nr. 25 (2017), pp. 293-294.